

<https://doi.org/10.33190/0027-2833-331-2023-4-007>

ЗБАГАЧЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО АРСЕНАЛУ

[Рец. на : Васильєва Л., Ткачук О., Чумак В. Хорватсько-український словник / Vasiljeva L., Tkačuk O., Čumak V. Hrvatsko-ukrajinski rječnik. Київ : Словники України, 2022. 896 с.].

Вихід друком «Хорватсько-українського словника» (Л. Васильєва, О. Ткачук, В. Чумак) став помітною подією в історії слов'янської двомовної лексикографії, яка збагатилася новим інструментом не лише для перекладу хорватських текстів українською мовою, опанування хорватської мови українцями і української мови хорватами, а й для славістичних лінгвістичних досліджень зіставного й типологічного характеру. Це лексикографічне джерело істотно поповнило колекцію словників, що слугують ключем для розуміння й осмислення картини світу сучасних носіїв хорватської мови в контексті антропоцентричного підходу.

Насамперед варто зазначити, що склад авторського колективу вже задалегідь налаштовує на очікування якісного лексикографічного продукту. До укладання словника долучилася знана фахівчиня в галузі слов'янської філології Людмила Павлівна Васильєва, доктор філологічних наук, професор кафедри слов'янської філології Львівського національного університету ім. І. Франка, авторка студій про проблеми розвитку і сучасний стан штокавських літературних мов, про становлення мовних стандартів сербської, хорватської, боснійської і чорногорської мов у межах штокавської діасистеми, про роль етнічної і культурної ідентичності в динаміці мовних зрушень в ареалі мов штокавської діасистеми, про сучасні південнослов'янські мови (хорватську, сербську, боснійську і чорногорську) з погляду соціолінгвістики, про динаміку розвитку південнослов'янських мов наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., про роль сучасних українсько-південнослов'янських двомовних словників у створенні української національної лінгвістичної інфраструктури тощо. Крім цього, Л. П. Васильєва має багатий досвід викладання хорватської мови студентам українських вишів, вона також долучилася до написання розвідок про вимоги сучасного комунікативного методу в навчанні студентів споріднених слов'янських мов, а також досвід створення підручника й навчального посібника-збірника вправ з хорватської мови (у співавторстві з Даміром Пешордою) та керівництва проєктами написання кількох тематичних словників (українсько-сербського, українсько-словенського, українсько-хорватського). Серед співавторів «Хорватсько-українського словника» — Ольга Богданівна Ткачук, кандидат філологічних наук, завідувачка відділу рукописів і стародруків Національного музею ім. А. Шептицького у Львові, одна з укладачів українсько-хорватського тематичного словника. До створення рецензованого словника долучився й відомий український науковець-славіст широкого профілю Володимир Васильович Чумак, кандидат філологічних наук, професор, багаторічний співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, заступник директора Українського мовно-інформаційного фонду Національної Академії наук України. В. В. Чумак, який також має багатий досвід створення словників і навчальних посібників як співавтор (зокрема,

Цитування: Ярмач В. Збагачення вітчизняного лексикографічного арсеналу [Рец. на : Васильєва Л., Ткачук О., Чумак В. Хорватсько-український словник / Vasiljeva L., Tkačuk O., Čumak V. Hrvatsko-ukrajinski rječnik. Київ : Словники України, 2022. 896 с.]. Мовознавство. 2023. №4. С. 79–81. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-331-2023-4-007>
 Citation: Yarmak V. (2023). Zbahachennia vitchyznianoho leksykohrafichnoho arsenalu [Enrichment of the Ukrainian lexicographic arsenal] [Review of the book: Vasylijeva L., Tkachuk O., Chumak V. Croatian-Ukrainian dictionary / Vasiljeva L., Tkačuk O., Čumak V. Hrvatsko-ukrajinski rječnik. Kyiv : Slovyky Ukrainy, 2022. 896 s.]. Movoznavstvo, (4), 79–81. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-331-2023-4-007>

Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

українсько-македонського словника, українсько-хорватського словника 2018 р.), надзвичайно вдало «вписався» до авторського колективу словника не лише як компаративіст, автор авторитетних наукових розвідок у галузі словозміни й історичної типології слов'янських мов, праць, пов'язаних з типологією присудка у південно- і східнослов'янських мовах, а і як фахівець у сфері слов'янського синтаксису.

Рецензований «Хорватсько-український словник», безумовно, виправдав очікування наукової спільноти, адже він заповнив вельми відчутну лакуну в галузі двомовної слов'янської лексикографії, яка стосується саме хорватсько-українського вектора. Крім того, словник став органічною частиною системи «Leksika-Slavica», розробленої командою співробітників Українського мовно-інформаційного фонду Національної Академії наук України під керівництвом академіка В. А. Широкова, який усіляко посприяв реалізації теоретичних і практичних досягнень науковців, поєднанню вікових лексикографічних традицій з досягненнями новітніх інформаційних технологій, визначенню параметрів лексикографічної системи двомовного слов'янського лексикону для друкованої та цифрової версій аналізованої праці (докладніше про це див. у передмові до словника, с. 14–15).

Рецензований словник добре й логічно структуровано: його реєстровій частині передують преамбула, список граматичних і стилістичних позначок та перелік скорочень за галузями. Після реєстрової частини подано список географічних назв.

Слід відзначити, що сучасна хорватська мова (так само, як і українська) впродовж своєї історичної еволюції пройшла тернистий шлях розвитку, кодифікації й узусного нормування. Зокрема, протягом тривалого історичного періоду, коли хорватський народ жив в одній державі із сербським, носієм дуже структурно близької хорватській — сербській мови, згадані мови (обидві — з надзвичайно багатими своєрідними літературними традиціями) зазнавали постійного взаємовпливу й відчутною мірою штучного зближення. Після розпаду СФРЮ хорватська і сербська мови бурхливо розвиваються в окремих державах. Зокрема, в ареалі поширення хорватської мови у XX ст. та на початку XXI ст. відбулася низка важливих і відносно швидких змін у тому сегменті хорватської мови, який є найвідкритішим до суспільно-політичних зрушень, а саме — у сфері хорватської лексики. Отже, хорватська мова десятиліттями зазнавала впливу екстралінгвальних чинників, штучних уніфікаційних процесів. Паралельно з цим спостерігалися процеси ідеологізації, інтернаціоналізації лексики і небажання з боку ідеологічних органів, аби така лексика була замінена питомими хорватськими еквівалентами, тобто ті тенденції, що свого часу спричинили штучне витіснення лексичних особливостей хорватської мови. Протягом останніх десятиліть у мові суверенної хорватської держави тривають процеси «оживлення» лексичних одиниць, зокрема військових назв, а також юридичної лексики і багатьох груп загальноновживаних термінів, а надто — дотичних до політики. Достатньо уваги в галузі мовної політики приділено також проблемам надмірного проникнення до хорватської мови англіцизмів і спробам істотно зменшити їхній потік.

Усі згадані процеси достатньою мірою репрезентовано в рецензованому «Хорватсько-українському словнику». У передмові автори позиціонують його як словник-мінімум, реєстрова частина якого становить 25 тис. слів. Для порівняння із вдалими зразками попереднього досвіду в галузі словникарства наведемо деякі дані з передмови до «Українсько-хорватського або сербського словника», укладеного А. Менац і А. П. Коваль у 1979 р. Там, зокрема, зазначено, що цей словник був першою спробою перекинути лексикографічний «місток» між українською і хорватською літературними мовами, а його обсяг авторки визначали як «скромний» — 18 тис. лексичних одиниць, хоча для користування у XX ст. цей словник мав більш-менш достатній обсяг та, крім того, мав ще й «зворотну» частину.

Позитивно оцінюючи реєстрову частину рецензованого «Хорватсько-українського словника», відзначимо, що укладання словників є титанічною працею і зазвичай займає тривалий час, а мова в глобалізованому й діджиталізованому світі розвивається бурхливо й динамічно. Донедавна у лінгвістиці прийнято було вважати, що мовний стандарт змінюється приблизно кожні 20–25 років, проте вочевидь найближчим часом ці параметри буде переглянуто. Утім, навіть з урахуванням згаданих обставин, реєстр словника є досить багатим, він охоплює не лише загальноновживану термінологічну лексику (архітектурну, історичну, економічну, літературознавчу, математичну, музичну, політичну, філософську, сільськогосподарську, технічну тощо), а й загальноновживану термінологію з багатьох галузей знань (астрономії, авіації, дипломатії, діловодства, етнології, кулінарії, метеорології, мисливства, релігії, фінансів та ін.). Відчувається, що авторам тут став у пригоді також і їхній власний попередній лексикографічний досвід (маємо на увазі Українсько-хорватський словник / уклад. Л. Васильєва, О. Ткачук, В. Чумак. Київ, 2018. 630 с.)

До надбань «Хорватсько-українського словника», безумовно, можна віднести й те, що в його реєстровій частині широко представлено загальноновживану (питому й запозичену) хорватську лексику, що відрізняється від сербських відповідників, напр.: *Australac*, *bjelanjak*, *brzjav*, *bronča*, *budilica*, *burza*, *centimetar*, *časnik*, *čimbenik*, *dizalo*, *dušik*, *fajrunt*, *hrenovka*, *glasnogovornik*, *gumb*, *kino*, *mjeħur*, *kolovaz*, *kralježnica*, *ladica*, *ljekarna*, *odvjetnik*, *Slaven/Slavenka*, *sječanja*, *veljača*, *slitina*, *ubojica*, *travanj*, *rujan*, *ubrus*, *uskrs*, *uvjet*, *zelve*, *znanstvenik*, *žarulja* тощо. Реєстрові слова, а також їхні українські відповідники подано з наголошуванням.

Список географічних назв у кінці словника містить більшість необхідних загальноновживаних топонімів, а також географічні найменування, дуже близькі за звучанням до відповідних сербських, але відмінні від них: *Barcelona* (серб. *Барселона*), *Bizant* (серб. *Византија*), *Cipar* (серб. *Кипар*), *Europa* (серб. *Европа*), *Jeruzalem* (серб. *Јерусалим*), *Libanon* (серб. *Либан*), *Španjolska* (серб. *Шпанија*) тощо. Водночас хотілося б порекомендувати укладачам додати до переліку географічних назв у наступному виданні словника ще бодай декілька топонімів, скажімо, *Amazona*, *Atena*, *Bospor* та ін.

У передмові детально описано способи репрезентації у словнику лексем, які належать до різних частин мови. У реєстровій частині рецензованого словника деякі слова фактично утворюють словотвірні гнізда, які якісно проаналізовано. Такі засади представлення видаються цілком коректними, проте, на нашу думку, навіть у словнику-мінімумі все-таки варто було б подавати закінчення родового відмінка іменників і родові закінчення прикметників. Стійкі словосполучення і фразеологізми загалом подаються у достатній кількості. Хотілося б лише порадити у наступних виданнях наводити більше значень і сталих виразів у статтях, що стосуються деяких загальноновживаних слів. Зокрема, у словниковій статті, присвяченій слову *glasnogovornik*, наводиться лише значення «гучномовець». Уважаємо, що навіть у словнику-мінімумі доцільно було б дати й інше значення – «пресекретар». До слова *križ* подається лише один сталий вираз «*nositi križ*», у майбутніх виданнях пропонуємо наводити також словосполучення «*Crveni križ*». Водночас подекуди в аспекті повноти презентації лексем словник явно виходить за межі словника-мінімуму.

Отже, рецензований «Хорватсько-український словник» є помітною подією у слов'янській лексикографії. Його поява частково заповнила прогалину, пов'язану з відсутністю саме великого хорватсько-українського словника (відомо, що лінгвісти з Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України вже практично підготували до друку великий «Сербсько-український словник», а славісти з Белградського університету також активно працюють над створенням своєї версії великого «Сербсько-українського словника»). Маємо всі підстави стверджувати, що «Хорватсько-український словник», створений авторитетним і досвідченим колективом, заслуговує на безумовне схвалення. Словник укладено на сучасному науковому рівні, він може слугувати надійним джерелом для

лінгвістів-науковців, перекладачів, студентів і всіх, хто цікавиться сучасними слов'янськими мовами, які бурхливо розвиваються. Словникові притаманна загальна висока лексикографічна культура, привертає увагу також належна якість поліграфії. Насамкінець хочемо побажати авторському колективові нових творчих здобутків на ниві слов'янської словникарської справи.

Вероніка ЯРМАК

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна
Електронна пошта: veronikaarmak1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5670-4440>

Veronika YARMAK

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine
E-mail: veronikaarmak1@nas.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5670-4440>

ENRICHMENT OF THE UKRAINIAN LEXICOGRAPHIC ARSENAL

[Review of the book: Vasylieva L., Tkachuk O., Chumak V. Croatian-Ukrainian dictionary / Vasiljeva L. , Ткачук О. , Чумак В. Hrvatsko-ukrajinski rječnik. Kyiv : Slovnyky Ukrainy, 2022. 896 s.].

Дата надходження до редакції: 02.06.2023

Дата надходження після доопрацювання: 05.06.2023

Дата затвердження редакцією: 08.06.2023

Received: 02.06.2023

Received in revised form: 05.06.2023

Accepted: 08.06.2023